

VI. IN MEMORIAM

BARBARA SOBOŁOWA (1929–2019)

Barbara Zofia Sobolowa¹, z domu Rudawska, urodziła się 4 I 1929 r. we wsi Pachy, gmina Grzymkowice w dawnym powiecie skierniewickim (obecnie w powiecie rawskim, woj. łódzkim) w rodzinie inteligenckiej. Była córką nauczyciela Edwarda Rudawskiego i Stefanii z Badowskich; miała dwóch młodszych braci Tytusa i Janusza. W Pachach pobierała pierwsze nauki. Wybuch II wojny światowej zastał rodzinę we Włocławku, gdzie w szkole powszechnej nr 7 Barbara

¹ Wspomnienie oparte o materiały zachowane w archiwum zakładowym Archiwum Głównego Akt Dawnych, przede wszystkim życiorysy pisane odręcznie przez Barbarę Sobolową.

ukończyła piąty oddział (klasę). W czasie okupacji Rudawscy, wysiedleni z Włocławka, powrócili w rodzinne strony. „Ojciec nauczyciel w czasie masowych aresztowań we Włocławku omal, że nie został aresztowany. I jako represję za to, że [...] ojcu udało się przed aresztowaniem wyjechać — zostaliśmy wysiedleni do tzw. G.G.” — pisała po latach Barbara Rudawska². Złe warunki materialne oraz choroba spowodowały, że Barbara przerwała naukę. Po dwuletniej przerwie skończyła szósty oddział szkoły powszechnej, a następnie dwie klasy szkoły średniej na kompletach zorganizowanych przez jej ojca. Po wojnie powróciła z rodzicami do Włocławka, gdzie skończyła III klasę gimnazjum. Z chwilą przeniesienia ojca do Warszawy, została przyjęta do gimnazjum im. Stefana Batorego, gdzie kontynuowała naukę aż do otrzymania świadectwa dojrzałości.

W 1947 r. ojciec Barbary zmarł, a warunki materialne rodziny znacznie się pogorszyły. Utrzymanie trójki dzieci przekraczało możliwości matki, pracującej w spółdzielni jako kierowniczką sklepu. Z tego powodu, tuż po rozpoczęciu studiów na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego we wrześniu 1948 r., Barbara Rudawska zaczęła pracować jako nauczycielka w szkole podstawowej dla pracujących nr 1 w Warszawie. Praca ta nie dawała jej satysfakcji, dlatego też wkrótce po otrzymaniu stypendium archiwalnego Ministerstwa Szkół Wyższych i Nauki, we wrześniu 1950 r. rozpoczęła praktykę w Archiwum Głównym Akt Dawnych, by już w grudniu przerwać zatrudnienie w szkole. Stypendystką w AGAD była przez dwa lata. W październiku 1952 r. otrzymała w archiwum etat pracownika naukowego — asystentki.

W czasie studiów należała do Koła Historyków Towarzystwa „Bratnia Pomoc” Zrzeszenia Studentów Polskich. Te popularne „Bratniaki”, tworzone od połowy XIX w. przy polskich uczelniach, miały za zadanie organizowanie pomocy socjalnej dla najuboższych studentów, a po wojnie zostały upolitycznione i włączone do ZSP. Zgodnie z duchem ówczesnych czasów miała także legitymację Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Studia historyczne ukończyła jesienią 1952 r. Tytuł magistra filozofii z zakresu historii uzyskała 31 X 1952 r. na podstawie pracy „Położenie chłopów w królewskiej w II połowie XVIII w.”, napisanej na seminarium prowadzonym przez dr. Władysława Pałuckiego.

Jeszcze jako stypendystka w AGAD, latem 1952 r. ukończyła z wynikiem bardzo dobrym czterotygodniowy kurs dla pracowników naukowych archiwów państwowych zorganizowany w Ośrodku Szkoleniowym Prezydium Rady Ministrów w Szczecinie. Po zatrudnieniu w AGAD we wrześniu 1953 r. uczestniczyła w kursie dla pracowników archiwów centralnych, wojewódzkich i powiatowych zatrudnionych przy konserwacji akt, ksiąg i pieczęci, zorganizowany przez wyżej wymieniony ośrodek w Szczecinie. W 1954 r. awansowała na archiwistę, w 1956 r. na starszego archiwistę, a w 1958 r. na adiunkta archiwalnego. Z dniem 21 V 1966 r. otrzymała awans na stanowisko starszego asystenta naukowo-badawczego. W pierwszych latach pracowała w AGAD w Oddziale akt podworskich, a następnie skierowano ją do opracowywania akt z okresu staniśławowskiego. Ten kierunek pracy sprawił, że najwięcej czasu poświęciła inwentaryzowaniu archiwalnych spuścizn po rodzinach magnackich i szlacheckich

² Fragment ankiety personalnej wypełnionej przez Barbarę Sobolową (wówczas Rudawska) w 1952 r.

oraz materiałów władz i urzędów z czasów panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. Wynikiem prac Barbary Rudawskiej (od 1955 r. Sobolowej) podjętych w zasobie podworskim i staropolskim AGAD było uporządkowanie i zinventaryzowanie Archiwum Platerów z Antuzowa (1952), zbioru Korespondencji Stanisława Augusta (1956), Militariów z Jabłonny (1958), akt Komisji Bankowej (1959), Archiwum Rodzinnego Poniatowskich (1960) i innych. Na uwagę zasługuje także duży wkład pracy w przeprowadzenie obszernych kwerend tematycznych dotyczących materiałów do dziejów wsi, do dziejów medycyny w Polsce (w aktach Straży Praw, Rady Nieustającej i Towarzystwa Przyjaciół Nauk)³, czy akt związanych z najazdem szwedzkim oraz dotyczących Legionów Polskich na Santo Domingo (Haiti) w Tekach gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. W tym pierwszym okresie po wojnie: „Brakowało inwentarzy, katalogów, skorowidzów, a nawet zwykłych, najprostszych wpisów, które prowadziłyby do akt [...] i mogły służyć na co dzień badaczom dla zamawiania odpowiednich akt w pracowni naukowej. Nieliczne pomoce drukowane, informujące o zasobie Archiwum Głównego [...] zachowały się gdzieś w bibliotekach i poszukiwane były przez archiwum w antykwariatach. Po zakupieniu, wspomniane katalogi i inwentarze musiały być weryfikowane i służyły przede wszystkim do ustalania poniesionych strat oraz do odtwarzania dawnego układu”, po latach wspominała Barbara Sobolowa⁴.

Wykraczając poza zasób AGAD i swe zainteresowania historyczne Barbara Sobolowa przeprowadziła w 1968 r., na polecenie Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, kwerendę do dziejów rad narodowych w zasobie Archiwum Akt Nowych. „Ambitna, zdolna, pracowita, dokładna i skrupulatna osiągała dobre wyniki w pracy zarówno po względem jakościowym, jak ilościowym”⁵. Wykazywała dobrą znajomość języków obcych: rosyjskiego, niemieckiego, francuskiego i łaciny. Uczyła się także języka węgierskiego, który przyswoiła w takim zakresie, że w czasie Jubileuszowego Zjazdu Towarzystwa Miłośników Historii w październiku 1956 r. powierzono jej opiekę nad gośćmi z Węgier. Zajmowała się również przeglądem i referowaniem treści węgierskich publikacji archiwalnych⁶. Pokłosem zainteresowań archiwistyką i językiem węgierskim był wyjazd do Budapesztu, na który w 1974 r. została oddelegowana przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych.

³ Rezultaty tej pracy opublikowane zostały w *Źródłach i dokumentach do historii medycyny w Polsce*, z. 1: *Sprawy lekarskie w aktach Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie (1800–1832)*, Warszawa 1955; z. 5 (oprac. wspólnie z W. Maciejewską): *Źródła do dziejów medycyny w Polsce w aktach Rady Nieustającej (1775–1788)*, Warszawa 1956; z. 7: *Sprawy Lekarskie w aktach Straży Praw (1791–1792) i Rady Nieustającej z okresu od 29 IV 1793 do 16 IV 1794 roku*, Warszawa 1956.

⁴ B. Sobolowa, *Udostępnianie zasobu Archiwum Głównego Akt Dawnych w latach 1945–1978*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 1, 1985, s. 75.

⁵ Fragment opinii o Barbarze Sobolowej z 1958 r. AGAD, Archiwum zakładowe. Kadry. Akta osobowe pracowników,teczka 120, s. 158.

⁶ B. Sobolowa, *Kilka uwag o archiwach węgierskich*, „Archeion”, t. 30, 1959, s. 145–147; omówienia zawartości czasopisma „Levéltári Szemle” z lat 1961–1977, 1992 i 1998 w kilkudziesięciu tomach „Archeionu”, zob. „Archeion”. Bibliografia zawartości tomów I–C. Dodatek do tomu C, oprac. R. Piechota, Warszawa 2000, s. 228–229.

Barbara Sobolowa włączyła się w przygotowanie tomu pierwszego przewodnika po zasobie Archiwum Głównego Akt Dawnych, do którego napisała kilka artykułów związanych z opracowywanymi przez siebie zespołami⁷.

Czynny udział w konferencjach, zjazdach, sesjach naukowych, współpraca z oddziałami Polskiego Towarzystwa Historycznego w zakresie publikacji materiałów źródłowych, udział w posiedzeniach naukowych w Pracowni Oświecenia przy Instytucie Historii PAN prowadzonej przez prof. Bogusława Leśnodorskiego, otwarty w 1961 r. przewód doktorski na Uniwersytecie Warszawskim, wszystko to sprawiało, że Barbara Sobolowa była pracownikiem szanowanym i docenianym. Znalazło to odzwierciedlenie w opinii wystawionej w 1967 r. przez dyrektora AGAD Michała Wąsowicza: „jest pracownikiem bystrym, o szybkiej orientacji, w pracy wydajnym, któremu jedynie niezbyt mocne zdrowie i zaabsorbowanie opieką nad chorowitym dzieckiem utrudniają uzyskanie jeszcze lepszych wyników pracy”⁸. W związku ze skomplikowaną sytuacją rodzinną, związaną ze stanem zdrowia syna, Barbara Sobolowa kilkakrotnie występowała o zgodę na pracę w niepełnym wymiarze czasu, a w związku z zastrzeżeniami zgłaszanymi w tej sprawie przez NDAP i niechętnym stanowiskiem dyrektora AGAD, kilkakrotnie rozważała możliwość czasowej rezygnacji z pracy w archiwum. Ostatecznie przerwała ją wiosną 1969 r.

W tym czasie zakończyła opracowywanie rozprawy doktorskiej. Jesienią 1969 r. złożyła wymagane egzaminy i obroniła pracę na temat „Komisje porządkowe cywilno-wojskowe w Wielkopolsce w latach 1790–1792”, przygotowaną pod kierunkiem prof. Stanisława Herbsta. Uchwałą Rady Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego z 4 XI 1969 r. otrzymała stopień doktora nauk humanistycznych.

Do pracy w Archiwum Głównym Akt Dawnych powróciła 1 XII 1971 r. zajmując poprzednie stanowisko starszego asystenta naukowo-badawczego. Równocześnie objęła funkcję kierownika Oddziału Ewidencji i Informacji, w skład którego wchodziła pracownia naukowa, biblioteka, filmoteka i pracownia kartograficzna. Specyfikę pracy w tym oddziale poznała bardzo dobrze, gdyż przez pewien czas (w okresach nawet kilkumiesięcznych) zastępowała Marię Woźniakową, poprzednią kierowniczkę tej komórki. „Dr Sobolowa dobrze zorganizowała pracę w powierzonym jej Oddziale, kierując nim umiejętnie i sprężysto, ale czynności kierownicze zajmują jej czas służbowy prawie bez reszty, nie dając możliwości zajęcia się innymi sprawami” — oceniał w 1973 r. dyrektor Wąsowicz, dodając: „Trzeba zaznaczyć, że pracownicy, którzy przed dr Sobolową kierowali Oddziałem Ewidencji, rezygnowali z kierownictwa z powodu nadmiaru spraw uniemożliwiających zajęcie się pracami naukowymi”⁹.

W styczniu 1973 r. Barbara Sobolowa została adiunktem naukowo-badawczym. Od 1976 r. pełniła także nieetatową funkcję zastępcy dyrektora AGAD

⁷ B. Sobolowa, *Archiwum Sejmu Czteroletniego; Akta Straży Praw 19 VI 1791 — VIII 1792; Akta Komisji Bankowej 1793–1804; Akta Komisji Porządkowo-Cywilnych 1790–1792; Akta sądów ziemiańskich, początek r. 1792 — IX 1792* [w:] *Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespołach*, t. 1: *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, red. J. Karwasińska, Warszawa 1958, s. 361–363, 372–374, 402–403, 404–406, 407–408.

⁸ AGAD, Archiwum zakładowe. Kadry. Akta osobowe pracowników,teczka 120, s. 280.

⁹ Tamże, s. 272–273.

w okresie, gdy dyrektorem był Kazimierz Krzos (1976–1979). Mimo zajmujących Ją czynności związanych z kierowaniem i organizacją pracy w Oddziale, w tym szczególnie nadzorem nad udostępnianiem archiwaliów badaczom, mikrofilmowaniem zabezpieczającym i użytkowym, udzielaniem konsultacji użytkownikom, nie rezygnowała z działalności naukowej, popularyzatorskiej i edukacyjnej, kontynuując sumaryzowanie akt Rady Nieustającej w tzw. Metryce Litewskiej, dział VII. Przez kilka lat uczestniczyła także w pracach zespołu naukowego przy Zakładzie Naukowo-Badawczym Archiwistyki, zajmującego się ustrojem kancelarii okresu księgi wpisów. W 1977 r. rozpoczęła prace nad rozprawą habilitacyjną na temat „Gabinet cywilny i wojskowy Stanisława Augusta”, której jednak nie ukończyła. W późniejszym okresie pracy w AGAD zajmowała ją działalność dydaktyczna, związana z prowadzeniem ćwiczeń i wykładów z archiwistyki dla studentów Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Współpracowała też z Podyplomowym Studium Archiwistyki i Księgarstwa w Warszawie, prowadziła prelekcje dla grup odwiedzających AGAD oraz zajmowała się działalnością popularyzatorską i wystawienniczą. W 1980 r. była współorganizatorką pokazów materiałów archiwalnych z zasobu AGAD w Sejmie, dotyczącego dziejów parlamentaryzmu w Polsce. W ogólnopolskim „Konkursie na najciekawsze muzealne wydarzenie roku 1983” otrzymała nagrodę za współudział w przygotowaniu wystawy „Pamięci Rewolucjonistów”, zorganizowanej przez Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego we współpracy z AGAD. W ramach obchodów 190. rocznicy Insurekcji Kościuszkowskiej Barbara Sobolowa przygotowała do druku wybór dokumentów opublikowany w książeczce poprzedzonej przedmową dyrektora archiwum Edwarda Potkowskiego¹⁰. W 1992 r. ukazał się informator o zasobie AGAD, do którego Barbara Sobolowa napisała obszerny wstęp¹¹.

Barbara Sobolowa pełniła również liczne funkcje społeczne. W latach 1965–1966 była sekretarzem sekcji archiwalnej przy Zarządzie Głównym Związku Zawodowego Pracowników Kultury (w 1973 r. została wyróżniona za pracę społeczną w tym Związku) oraz sekretarzem w Radzie Naukowej, wspólnej dla archiwów warszawskich. Ciesząc się szacunkiem kolegów i współpracowników została mężem zaufania w AGAD. Należała do Towarzystwa Miłośników Historii oraz do Stowarzyszenia Miłośników Broni i Barwy. Określano Ją jako osobę o dużej inteligencji i dynamicznym usposobieniu.

Od października 1955 r. Barbara pozostawała w związku małżeńskim z Tadeuszem Józefem Sobolem, lekarzem. Małżonkowie doczekali się syna Piotra.

W 1978 r. otrzymała Honorową Odznakę „Za zasługi dla Archiwistyki”, a w 1979 r. została odznaczona przez Ministra Kultury i Sztuki Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury. W 1989 r., po 37 latach pracy w AGAD i 17 na stanowisku kierownika, w przededniu emerytury, została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

¹⁰ *Wolność, Całość i Niepodległość 1794. Powstanie kościuszkowskie w dokumencie archiwalnym*, oprac. B. Sobolowa, Warszawa 1984.

¹¹ B. Sobolowa, *Wstęp* [w:] *Archiwum Główne Akt Dawnych. Informator o zasobie*, red. T. Zielińska, Warszawa 1992, s. 11–22.

Barbara Sobolowa na emeryturę przeszła z dniem 1 VIII 1989 r. Zatrudniona ponownie w niepełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku adiunkta naukowo-badawczego, a następnie starszego kustosa w Oddziale I AGAD pracowała do kwietnia 1993 r.

Zmarła 20 IX 2019 r. w wieku 90 lat; została pochowana na Cmentarzu Bródnowskim w Warszawie (kwatery 56E-4-3).

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum Zakładowe, Kadry. Akta osobowe pracowników,teczka 120.

Archeion. *Bibliografia zawartości tomów I-C*. Dodatek do tomu C, oprac. Regina Piechota, Warszawa 2000.

Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespołach, t. 1: *Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*, red. Jadwiga Karwasieńska, Warszawa 1958.

Archiwum Głównego Akt Dawnych. Informator o zasobie, red. Teresa Zielińska, Warszawa 1992.

Sobolowa Barbara, *Kilka uwag o archiwach węgierskich*, „Archeion”, t. 30, 1959, s. 145–147.

Sobolowa Barbara, *Udostępnianie zasobu Archiwum Głównego Akt Dawnych w latach 1945–1978*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 1, 1985, s. 73–85.

Wolność, Całość i Niepodległość 1794. Powstanie kościuszkowskie w dokumencie archiwalnym, oprac. Barbara Sobolowa, Warszawa 1984.

Źródła i dokumenty do historii medycyny w Polsce, z. 1: *Sprawy lekarskie w aktach Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie (1800–1832)*, Warszawa 1955; z. 5: *Źródła do dziejów medycyny w Polsce w aktach Rady Nieustającej (1775–1788)*, Warszawa 1956; z. 7: *Sprawy Lekarskie w aktach Straży Praw (1791–1792) i Rady Nieustającej z okresu od 29 IV 1793 do 16 IV 1794 roku*, Warszawa 1956.

Dorota Lewandowska
(Archiwum Głównego Akt Dawnych, Warszawa)
<https://orcid.org/0000-0002-2188-738X>